

STENOGRAFSKE BELEŠKE SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 1

BEOGRAD 1932 GOD.

BROJ 12

VIII REDOVNI SASTANAK SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

ODRŽAN 24 FEBRUARA 1932 GODINE U BEOGRADU

Prešedavao:

Potpředsednik
JOVAN ALTIPAPMAKOVIĆ

Sekretar:

DR. IVAN GMAJNER

Prisutni g. g. Ministri: Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja, Ministar saobraćaja, Ministar fizičkog vaspitanja naroda.

Početak u 10.30 časova

Sadržaj:

- 1) Čitanje i usvajanje zapisnika;
- 2) Konstituisanje odbora za proučavanje zakonskih predloga o srednjim trgovačkim školama i pomorsko-trgovačkim akademijama i predloga za izmenu Poslovnika;
- 3) Molbe i žalbe;
- 4) Produženje roka za podnošenje izveštaja odboru za izmenu Poslovnika do 25. februara u veče;
- 5) **Dnevni red:** Nastavak pretresa izveštaja odborskog o predlogu zakona o Privrednom veću.

Govornici: Dr. Marko Kostrenčić, Jovo Banjanin, Dr. Benjamin Šuperina Ministar saobraćaja Lazar Radivojević i Dr. Emilo Gavrila.

Potpředsednik **Jovan Altiparmaković:** Gospodo, otvaram VIII redovni sastanak Senata. Molim g. sekretara da pročita zapisnik prošle sednice.

Sekretar Dr. **Ivan Gmajner** pročita zapisnik VII redovnog sastanka.

Potpředsednik **Jovan Altiparmaković:** Ima li ko od gospode senatora da učini kakve primedbe na zapisnik? (Nema). Pošto nema primedaba, objavljujem da je zapisnik primljen. — Izvolite čuti izveštaj o konstituisanju odbora.

Sekretar Dr. **Ivan Gmajner** čita: Odbor za proučavanje zakonskih predloga o srednjim trgovačkim

školama i o pomorsko-trgovačkim akademijama izveštava da se konstituisao i izabrao za předsednika g. Dr. Josipa Silovića, za potpředsednika g. Pavla Vujića i za sekretara g. Dr. Vasu Glušca; Odbor za proučavanje predloga za izmene i dopune Zakona o poslovnom redu u Senatu izveštava da se konstituisao i izabrao za předsednika g. Ivana Hribara, za potpředsednika g. Dr. Emila Gavrila i za sekretara g. Jovu Banjanina.

Potpředsednik **Jovan Altiparmaković:** Ovi se izveštaji primaju k znanju. — Izvolite čuti saopštenje o prispelim molbama.

Sekretar Dr. **Ivan Gmajner** saopštava molbe Jugoslovenskog-inžinjerskog udruženja u Zagrebu; Dekana medicinskog fakulteta u Zagrebu; Načelnika grada Senja; Načelnika grada Gospića; Poglavarstva grada Krapine; Zemaljskog saveza industrijalaca iz Zagreba.

Potpředsednik **Jovan Altiparmaković:** Sve ove molbe uputiće se Odboru za molbe i žalbe. — Za reč, pre prelaza na dnevni red, javio se g. Ivan Hribar. Ima reč g. Hribar.

Ivan Hribar: Ja bih molio, g. předsednika da mi se dozvoli da stavim predlog u ime Odbora koji je imao da proučava zakonski predlog o promenama Poslovnika. Kako Odbor u određenom roku nije mogao da svrši posao koji mu je poveren, a nije mogao zbog toga što su bile držane senatske sednice, te su ga u palu spečile, — to bih molio da Senat odobri produženje roka za svršavanje toga zadatka i podnošenje izveštaja do subote.

Potpredsednik **Jovan Altiparmaković**: O ovoj pitanu rešićemo na kraju sednice.

Prelazimo, gospodo, na dnevni red. Na dnevnom je redu: produženje pretresa izveštaja odborskog o zakonskom predlogu o Privrednom veću. — Ima reč g. Dr. Marko Kostrenčić.

Dr. Marko Kostrenčić: Gospodo senatori, imajući u vidu ozbiljnost vremena u kome živimo i sve teškoće u kojima plovi naš državni brod, držim da je naša sveta dužnost, da duboko spustimo sondu ispitivanja, i da, iza toga, iskreno i otvoreno kažemo naše mišljenje i o dijagnozi koju smo postavili i o terapiji koja bi imala da nastupi.

Teškoće, gospodo, o kojima se danas prije svega govori jesu teškoće ekonomske. Kod toga se ne zaboravlja, da su jednako važne i jednako velike teškoće političke. Prije svega, gospodo, tečajem ove debate koja se vodila i u Narodnoj skupštini i ovde u Senatu, prema onome što smo juče ovde čuli, moram da konstatujem jednu neobičnu pojavu. Rečeno je, gospodo, da se pokušalo u raznim državama da se Privredno veće privede u život, ali da ni u kojoj od tih država nije to Privredno veće moglo da funkcioniše onako kao što bi to trebalo. Treba, gospodo, da se zapitamo, da postavimo taj problem: zašto se je tako desilo. I ja mislim da rešim, ili bar da pokušam rešiti, i da izrazim svoje mišljenje o tome u čemu leži razlog ovih neuspeha. S jedne strane, gospodo, oseća se potreba za takvo jedno Privredno veće, ili za eventualno jednu jaču organizaciju u tom pravcu, a s druge strane pokazali su se i neuspesi. Ja bih hteo, gospodo, da pokazem, prije svega, da to Privredno veće treba da se akomoduje u punom smislu te reči političkom sistemu države; jer, kao što sam rekao, kriza politička je tu, — o tome nema nikakve sumnje. Danas se traže nove forme vladanja; danas se traže nove parole političkog života, jer parola po kojima smo živeli i koje su tekovina francuske revolucije sve do sada, te su parole ispucale bombe i one više ne mogu da pale. Te parole nemaju više u sebi onu snagu, koju bi trebalo imati da budu pokretačem socijalnog i političkog života.

Izvolite, gospodo, samo imati na umu: šta danas znači bratstvo, jednakost i sloboda; šta danas znači suverenitet naroda; šta danas znači demokratija.

Danas se, gospodo, traže nove forme vladanja, traži se novo rame, na koje bi se mogao da postavi teret političkog života, da se raspodele drukčije i politička prava i političke dužnosti.

Izvolite, gospodo, pogledajte samo dva velika pokušaja, koje su poduzeli dve velike države evropske: Jedna je Rusija, a druga je Italija. Dva velika eksperimenta, gospodo, za koja niko neka se ne usudi da kaže, kako će se ti eksperimenti svršiti. I u jednom i u drugom eksperimentu imamo jednu diktaturu. Jednu diktaturu nosi jedna klasa, a drugu diktaturu Duće, — jedan čovek, — i to je sada samo maskirano sa institucijama, koje na kraju krajeva zavise ili od te diktature jedne partije, ili od diktature toga jednog čoveka.

Pitanje je, gospodo, sada, da li se ne mogu naći drugi putevi, koji bi nam dali sigurni oslonac za dalje razvijanje socijalnog i naročito političkog života, da li ne možemo da nađemo izlaz iz ove situacije i da li doista nemamo nikakve indikacije, koje bi nas upućivale na takav jedan novi put.

Dopustite mi, gospodo, da samo jedan kratak istorijski ekskurs učinim — neću vas dugo da zamaram, i neću se pozivati na to da je istorija magistra vitae, — ali moram kazati, da istorija ima svoju logiku, da istorija ima svoju neumoljivu i železnu logiku, jer iz premisa prošlosti razvijaju se neumitno fakta sadašnjosti i iz toga na kraju se konstruiše i budućnost.

Ako predemo letimice sve tipove evropskih država od samoga početka, to moramo pre svega da se ustavimo na Franačku državu, koja je proizašla ne u vezi sa imperijumom Rimskim, nego koja je bazirala na privatno-pravnom pojmu rimskog dominijuma, rimsko vlasništva. Kralj je bio ovde gospodar cele zemlje u privatno-pravom smislu i prema tome on je kao Dominus upravljao i celom zemljom. Daljnji razvoj doveo je do lenško-feudalnog ustava, jer je kralj dao sebi vernim velike komplekse zemljišta, a oni su opet davali svojim vernim i tako se izgradilo piramidalno jedno upravljanje državom, koja je mogla da podnese politički teret jedno izvesno vreme.

Iz ove situacije mogla se razviti samo dalje država u dva pravca, jer velikaši, oni feudalni gospodari, koji su bili neposredno u vezi sa Kraljem i koji su slabili tu Kraljevsku vlast, oni su nastojali da preuzmu celo upravljanje države i celu političku odgovornost u svoje ruke. Izbog toga došlo je do protivština između Kralja i toga visokog feudalnog plemstva i moglo je da se svrši na dva načina: ili da pobedi Kralj, ili da pobedi to visoko feudalno plemstvo.

U nekim velikim evropskim državama, a tu je primer Francuska, pobedio je Kralj, oslanjajući se na građanski stalež, na bogati građanski stalež i proveo je onda svoju diktaturu, svoju apsolutnu vlast. I gospodo, to je opet bila jedna forma vladanja, koja je mogla da izdrži politički teret jedno dosta dugo vreme. U drugim državama, tu je primer Poljska i Ugarska, tu je u glavnom vladalo plemstvo i ono je učinilo svoje plemićke države, i ovde je monarh bio dosta igračka u rukama visokog feudalnog plemstva.

Došlo je i do francuske revolucije koja je na kraju krajeva sociološki značila sudar između Kralja i onih klasa, onih staleža, koji su hteli da ugrabe vlast sasvim u svoje ruke. I ako analizujemo francusku revoluciju onako kao što treba, onda moramo da kažemo na kraju krajeva, da je sve plodove francuske revolucije ubrala bila klasa građanska i etablirala se država evropejska, koja je zapravo bila u znaku jedne građanske diktature. Sve parole koje su izdane iskoristila je građanska klasa za sebe i moram da kažem, da je ta građanska klasa imala jedan integracioni faktor, a to je bio nacionalizam, koji je povezo sve te klase zajedno; i građanska je klasa bila jedan politički nosilac, koji je mogao da podnese politički teret koji je sam uzeo da snosi. Međutim, čim se etablirala ova država, čim je ona počela da radi, odmah je došlo i do protivština protiv onih i druge klase počele su da nastoje da i one zadobiju vlast u svoje ruke. To je bio četvrti stalež, stalež radnički; a pomalo vidimo da se počeo da organizuje i seljački stalež i da je on počeo da traži i svoje učešće u vlasti.

Parole — kao što sam rekao — ove građanske države danas su dotrajale. Te parole više nemaju one snage i, moram da kažem, da tu predviđam da u tom pravcu mora da dođe do izvesnih izmena, mora da dođe do izvesne raspodele vlasti, do jedne nove forme vladanja. I do toga će doći, bilo s nama, bilo mimo

nas, bilo protiv nas! Ali problem, koji se nama postavlja ovde, jest taj, da li nema načina da se izađe bez većih perturbacija, da ih obiđemo pa da krenemo jednim zdravim, jednim normalnijim političkim životom nego što su političke perturbacije i politički potresi. Pitanje se da li nije moguće da se i tu nađe jedno mirnije rešenje ovoga problema, koje se pred nas ovde postavlja, da li nije moguće da se nađe jedno rešenje, koje će manje-više da zadovolji sve te klase koje postoje u državi i čija se egzistencija ne može poreći. Pitanje kakvu mi dalju evoluciju uopšte možemo da očekujemo. Tu ima samo dve mogućnosti: ili može da dođe do diktature jedne klase ili mora da dođe do sporazuma sviju klasa. Ja mislim da nijedan pametan čovek, nijedan politički zreo čovek ne može i ne sme da želi diktaturu bilo koje klase, da ne može da želi ni diktaturu zlata, da ne može da želi ni diktaturu crvenu ni diktaturu crnu, i da ne može da želi diktaturu zelenu. Prema tome mislim da nam politička mudrost nalaže da poradimo na tome, da — koliko je do nas — svom energijom sprečimo diktaturu bilo koje klase.

Prema tome, gospodo, drugoga izlaza nema, nego nastojati da nademo jedan sporazum između sviju klasa, da nademo jedan takav sistem koji će omogućiti takav jedan sporazum. Ja, gospodo, instinktivno osećam, ja sam duboko uveren, da je tu rešenje celog političkog problema Evrope i mogu mirne duše reći celog sveta, upravo u Privrednom veću. Tu se oseća sve, samo se još uvek ne ide do one krajnje granice i da se ono što nam naš politički instinkt kaže privede u jedno potpuno i stvarno delo.

Gospodo, ja prema tome neću toliko govoriti o Privrednom veću, koje ja kao jedan lep početak ovde toplo pozdravljam, nego ću više govoriti o onim funkcijama koje bi to Privredno veće imalo da vrši, ja bih hteo da govorim o onim dužnostima koje će, ako nam Bog da svima pametu, Privredno veće imati da vrši i ako Bog da, da se to Privredno veće razvije u tom pravcu kako to traži vreme i kako bi to diktirala naša politička zrelost. Gospodo, da li je to jedna utopija o kojoj ja govorim? Često sam čuo da se kaže da je to u istini jedna utopija. Treba doista da se zapitamo da li je takav jedan klasni parlamenat utopija koja apsolutno da se ostvari i da li je to jedan politički instrumenat koji apsolutno ne može da funkcioniše? Dopusmite, gospodo, da ovde ispitam funkciju toga klasnog parlamenta, čijim će embrijom kao što rekoh biti Privredno veće, da li je on statički, dinamički i funkcionalno takav da može doista da ponese politički teret budućeg bližeg vremena i da na taj način raspodeli na jednoj novoj bazi i političke dužnosti i politička prava? Pre svega statički. Ja sam uveren da bi Prestavništvo na klasnoj bazi prema današnjim prilikama bilo mnogo zgódnije i potpunije nego što je ovo atomističko Prestavništvo današnjeg vremena, jer bi u takvom Prestavništvu svaki pojedinac prema zahtevima svoje klase bio dostojno reprezentovan i to u punoj meri i možemo kazati da bi svaki onaj koji radi bilo fizičkom ili umnom snagom našao svoga reprezentanta u tom Prestavništvu i to, još jedanput naglašujem, u većoj meri nego u današnjem parlamentarnom sistemu. S druge strane dinamički i državi za potrebe ovoga aparata treba energije. Ta energija, to se ne varajmo, dobija se iz sukoba raznih interesa u samoj toj državi. Gospodo, tamo gde je mir, tamo gde nema tih sukoba i

tih protivština, tamo država i nema te potrebne energije da kreće svoj državni aparat napred, nema te energije koja može da proizvede tu evoluciju. A sukobi su gospodo, sociološki onaj izvor, iz koga se dobiva snaga za kretanje državnoga aparata. Gospodo, to bi imali u velikoj meri u takvom jednom klasnom parlamentu. Tu bi bili sukobi na jednoj realnoj osnovici. I ja danas moram da priznam, gospodo, da sukobi koji u parlamentarnim životima nastaju između političkih partija, da se ti sukobi više ne kreću na bazi principijelnoj. Vi dobro znate da su ti programi pojedinih partija danas fraze, da iza tih programa stvarno ne stoji ništa. Ovde, gospodo, u sukobu ekonomskih interesa našla bi se jedna baza realna. Tu bi dolazilo do sukoba i iz tih sukoba crpela bi se ona energija koja je potrebna za kretanje toga državnoga aparata. A gospodo, funkcionalno razume se da bi taj parlamenat u glavnom mogao da iscrpi sve one zadatke koji prestoje državi. Ja, gospodo, neću da se stavljam na stanovište Marksovo, nije mi to ni izdaleka tako potrebno, ali verujte da je ekonomska osnovica jedna od glavnih osnovica državnog života.

Ali sada nastaje ono glavno pitanje, gospodo, da li ima u ovakvom jednom sistemu onaj integracioni faktor, da li imade ona jedna ideja koja može da poveže sve te raznorodne interese, da li je moguće da se stvori iz ovog mnoštva volja jedna volja koja na kraju krajeva upravlja državom. Kao što sam rekao, građanska je država imala integracioni faktor, nacionalizam. Gospodo, nacionalizam je nešto mnogo dublje nego sama ta parola građanske države. Gospodo, nacionalizam je nešto, što će ostati i preživeti sve vekove, ali kao politička parola on može da se jače ističe ili da se manje ističe. U ovom slučaju, gospodo, kod klasnog parlamenta imali bismo mi jedan drugi integracioni faktor, koji bi bio i opet vrlo realan, vrlo stvaran, jer je baziran na čisto ekonomskim zakonima, na ekonomskom zakonu raspodele rada, na ekonomskom zakonu deobe rada. Svaka, gospodo, kulturna država, svaka država koja se ekonomski razvija, ona upravo počiva vasećla na tom principu deobe rada. Danas tačno znamo da ni jedan individium u državi ne može da živi sam od sebe jer moramo da kažemo da je čovek od svih bića najbednije u toj bespomoćnosti sa kojom dolazi na svet. I svaki čovek treba bezuslovno svoga bližnjega, a naročito po principu deobe rada, gospodo.

U jednoj kulturnoj državi, gde se ta deoba rada u tolikoj meri razvila, da ne možemo ni za jednu klasu kazati da može sama da stoji od sebe, gde se ni za jednoga pojedinca ne može kazati da stoji sam po sebi, sve je to povezano idejom solidarnosti, jer moramo tačno da znamo da konzument bez producenta ne može da egzistira i jednako ni obratno, samo da se sebi traži da poslodavac treba radnika i da radnik treba poslodavca. Mi trebamo seljaka i seljak nas. Ova ideja međuklasne solidarnosti, ta ideja je integracioni faktor, koji bi bezuslovno morao da zameni sve druge parole, koje su do sada bile, i da se upravo užljebi u naš mozak ta ideja međuklasne solidarnosti, to jest da se klase moraju međusobno odužavati, jer jedne bez druge nema, jer poslodavac bez radnika gubi svoj smisao, kao što gubi konzument bez producenta.

Gospodo, to bi bila želja koja bi se imala da ispuni i to sa ovim Privrednim većem, kao što je ovo.

Ja posve razumem, gospodo, Kraljevsku vladu da ona u ovome času nije mogla da učini više nego što

je učinila i kao što je juče g. Ministar trgovine i industrije rekao da je to jedan eksperimenat. Ali, gospodo, i u okviru ovoga zakona može se bezuslovno nešto u tome pravcu da uradi. To Privredno veće može doista da postoji i bude jedan početak daljeg boljeg razvoja. Samo, gospodo, treba da i Vlada i Narodno predstavništvo, Narodna skupština i Senat, da tomu Privrednom veću dade doista onu vanost, koju ono treba da ima, koju bi ono naročito u budućnosti trebalo da ima. Jer ako će to biti deseti točak, ako će to Privredno veće imati samo savetodavni glas i to u tome pravcu da će ono samo davati svoja mišljenja, koja se eventualno neće uvažavati, ako Vi zamislite da će u tome veću biti ljudi od imena i struke, pa kad oni vide da se njihova mišljenja stalno zabacuju i da su oni quantité négligeable, onda se samo po sebi razume da će to veće morati ubrzo prestati da funkcioniše. Među tim u samom tome zakonu možemo sa zadovoljstvom da konstatujemo da se svakako dalo mogućnosti da se ovo Privredno veće i najozbiljnije shvata.

Pre svega, gospodo, imademo ustanovu da se ono mora sastajati svake godine. Imate tu pravo inicijative, a takođe i ustanovu da se mišljenja Privrednog veća moraju da priklapaju zakonskim osnovama u slučajevima kad se to traži. To su sve početci koji se mogu odmah vrlo zgodno u tome pravcu razvijati. Samo moraju i članovi toga Privrednog veća biti potpuno svesni kakvu funkciju imaju da vrše, da oni imaju da zapravo integiraju jedan veliki deo našeg socijalnog života i da nam onda dadu bar izkristalizovano svoje mišljenje, koje će doista biti potstičaj vladi da u tome pravcu radi. Jednako je, gospodo, i na strani Vlade, jer ona treba da respektira to mišljenje, u koliko je god to moguće, da ne prelazi preko toga mišljenja, da bi se u punoj meri izvršila funkcija toga Privrednog veća.

Jednako, gospodo, i Narodno predstavništvo i Narodna skupština i Senat treba da na isti način pomognu to Privredno veće i u pravcu tome da se naštoji da se što više ono uposlji i da se što više uvažuju predlozi njegovi.

Gospodo senatori, ja verujem u jednu veliku i lepu budućnost Jugoslavije, jer verujem da imamo sve one komponente, koje nam garantuju takvu jednu lepšu budućnost. Mi imademo na čelu naše države jednoga Kralja... (Burni uzvici: 'Zivio Kralj')... koji je potpuno srastao sa narodom, koji je potpuno član toga naroda i koji je pokazao u nebrojeno prilika da je doista cilj Njegovog vladanja jedino dobro sviju građana naše zemlje.

S druge strane imamo jedan bislar, politički zreog naord i apsolutno sposoban za mudro upravljanje. Imamo jednu zemlju, koja je bogata i koja imade sve što trebamo, tako da ja ne vidim, što bi nam falilo do političke pameti da izvedemo iz ove situacije nove re forme, koje bi apsolutno mogle da spreče svaki potres jač koje bi apsolutno mogle da spreče svaki potres jači, koji bi naravno pogodio — to budimo na čisto — sve nas, jer se svi nalazimo na istom brodu i na istom brodu putujemo. Neka niko ne misli da će drugi propasti, a on će ostati. Ne! Samo ideja krajnje solidarnosti može nas sve izvesti na pravi put.

Gospodo, senatori, mi treba da više mislimo na našu budućnost, treba da se rešavamo pomalo okova prošlosti, da ne mislimo toliko na našu otadžbinu, koliko treba da mislimo na zemlju naše dece.

Gospodo, ja ovdé izjavljujem, da ja primam ovaj nacrt zakona o Privrednom veću u celini, kao jedan lep početak jednog boljeg nastavka (Odobranje i pljesak).

Potpredsednik **Jovan Altiparmaković**: Ima reč g. senator Jovo Banjanin.

Jovo Banjanin: Gospodo senatori, posle neobično instruktivnog i stručnoga referata, koji nam je dao naš gospodin izvestilac, možda bi bilo suvišno a možda je i malo neskromno, da ja kao nestručnjak uzimam reč u pitanju Privrednoga veća. Ali ja i ne mislim govoriti o stručnoj strani ovoga zakona, nego samo hoću da učinim nekoliko napomena koje se odnose na opšte javne interese u vezi sa ovim zakonskim predlogom, kako ja te interese shvaćam.

Gospod senatori, sva naša javnost, a naročito sva naša privreda pozdravila je velikim zadovoljstvom donošenje ovoga zakona o Privrednom veću. Ja sam uveren, da upravo u ovo doba teške privredne depresije ima Privredno veće da izvrši jedan veliki zadatak, i zato ja odmah ovdé izjavljujem da primam ovaj zakonski predlog i u načelu i u pojedinostima.

Gospodo, mi živimo u doba jedne velike krize, i ova kriza, koliko god je donela jedno golemo zlo, koje nas sve skupa tišti, ona u sebi nosi i jednu ozbiljnu nauku, koja će biti od velike koristi, ako se pravilno shvati, a to je nauka narodne solidarnosti. I ovo Privredno veće treba da bude jedna ozbiljna škola narodne solidarnosti. Ova kriza je dokazala da su svi redovi našeg društva upućeni da traže svoje dobro i napredak u napretku svoje domovine. Radniku našem, kad dode u težak položaj, u kojem se danas nalazi, ne može pomoći ni druga, ni druga i po, ni treća internaionalna, nego može tražiti pomoć samo u blagostanju svoje otadžbine. Mi danas gospodo, slušamo očajne vapaje naših iseljenika u Severno-američkim državama, koji su nekada živeli u najvećem prosperitetu i mogli nabavljati automobile i radie, a koji danas šalju očajne apele samo da se mogu vratiti u svoju otadžbinu, jer tamo ne mogu osigurati svoj opstanak i ne nalaze nade u bolju budućnost.

Gospodo, i industrijalac i trgovac naš mora u ovoj krizi uvideti da ne može biti ni za njih prosperiteta ako je naš najjači potrošač, naše seljaštvo, izgubio potrošačku snagu. Ali, s druge strane i naše seljaštvo treba da zna i da nauči iz ove krize da ono samo u svojoj Otadžbini može naći, u prvom redu i tržišta i napredak i blagostanje. To ne znači i ja ne mislim da je moguća potpuna autarhija u privrednom životu, ali stoji da svi privredni redovi koji proizvode moraju prve uslove svoga prosperiteta tražiti u svojoj Otadžbini. I to bi, gospodo, trebala da bude nauka narodne solidarnosti, koja bi imala da nađe svoju školu u Privrednom veću kako je predloženo ovim zakonskim predlogom.

Nabačena je sa više strana sugestija da bi trebalo proširiti funkcije Privrednog veća i da bi ono trebalo da bude jedna vrsta privrednog parlamenta naporedno sa Narodnim Predstavništvom. Moj predgovornik g. Dr. Marko Kostrenčić ušao je u vezi s tim u jednu načelnu, akademsku diskusiju, diskusiju profuturo o pitanju stvaranja jednog klasnog parlamenta. Gospodo, to je jedno veliko i krupno pitanje koje mi ne rešavamo ovim Privrednim većem. Ali, kad je g.

Dr. Kostrenčić akademski i teoriski ušao u ovu stvar i pokrenuo diskusiju, onda ću i ja biti slobodan da o tome kažem koju reč. Po mome mišljenju, gospodo, klasni parlamenat znači vraćanje u prošlost. Klasni parlamenat ne znači nikakav progres. Klasni parlamenat postojao je ranije i on je protiv sebe izazvao velike pokrete, kad je javni život počeo da se demokratizira. I ja ne verujem da bi i danas klasni parlamenat, ako bi se stvorio, imao kakav drugi rezultat.

Gospodo, klasni parlamenat, kako je rekao g. Dr. Kostrenčić imao bi za bazu podelu rada, brinuo bi se za čisto ekonomska pitanja. Istina je da mi danas u doba ove privredne krize najviše raspravljamo o privrednim pitanjima, ali ja tvrdim da se ne živi samo od hleba. Nije istina da u nacionalnom životu odlučuju samo privredna pitanja. Ima dobara koja su iznad privrede, ima dobara kulturnih, dobara duhovnih i moralnih, dobara socijalnih, dobara nacionalnih, i o njima klasni parlamenat ne bi mogao rešavati. Ako parlamentarizam ima smisla onda taj smisao nalazi samo u integraciji svih idealnih i materijalnih dobara i interesa. Ako bi parlamenat izgubio tu svoju funkciju i zadržao samo privrednu osnovu, onda bi on postao večno poprište međusobne borbe svih interesa i tu bi se vodio bellum omnium contra omnes. U tom i takvom parlamentu svaki bi samo štitio svoje klasne interese, interese ekonomske prirode, a velika kulturna, moralna i nacionalna dobra bila bi u takvom parlamentu potpuno zanemarena.

Ali, gospodo, to je jedna diskusija čisto akademska, pro futuro. Pri današnjem stanju stvari, kada mi imamo Ustav i Narodno predstavništvo funkcije Privrednog veća treba da ostanu samo savetodavne, jer ne može pored Narodnog predstavništva postojati još jedno drugo zakonodavno telo, koje bi radilo nezavisno od Narodnog predstavništva. Kaže se: Taj privredni parlament ima da rešava samo privredna pitanja.

Pitam ja vas, gospodo, ko može odrediti granicu gde prestaje a gde počinje privreda, i ko će onda odrediti kompetenciju tog privrednog parlamenta, koji bi nezavisno od Narodnog predstavništva, rešavao privredna pitanja. Nema, gospodo, nijednog zakona, nema nijedne oblasti javnog života, u kojoj nema i privrednih i materijalnih interesa. Ni građanski zakon, ni krivični zakon, nijedan zakon uopšte ne biste mogli doneti bez privrednog parlamenta, jer i tu imate velikih i krupnih materijalnih interesa, koji su u pitanju. A tek kad uzmemo budžet državni, onda je apsolutno nemoguće razdvojiti ta dva zakonodavstva, u kome bi jedan deo budžeta — možda privredni — imao da odobrava privredni parlamenat, a drugi deo budžeta imalo bi da odobrava Narodno predstavništvo. Jer, gospodo, i u školskom pitanju, i u vojničkom pitanju, i u svakom pitanju uopšte neizbežno ima i privrednih interesa. Dakle, tražiti Privredno veće kao privredni parlamenat, naporedo sa Narodnim predstavništvom, koji bi, nezavisno od njega, vršio zakonodavni rad u pitanju privrede, — ja mislim da je to jedna misao koja je potpuno apsurdna i koja se ne može ostvariti.

Gospodo senatori, ja bih sada bio slobodan da se osvrnem na neke napomene koje su pale u diskusiji, o privrednom veću u Narodnoj Skupštini. Ja tu diskusiju nažalost, ne poznajem iz stenografskih beležaka, nego je znam samo iz novinskih izveštaja; ali je ipak i tu pokazana jasno misao, koja je odlučiva

kod primanja pojedinih ustanova ovog zakonskog predloga.

Najveća diskusija vodila se o § 8 zakonskog predloga, o pitanju kako će doći do sastava Privrednog veća. Gospodo, ja odmah izjavljujem da ovaj § 8. kako je on prošao kroz Narodnu skupštinu, prihvaćam, jer verujem da je nađeno za ovaj čas najbolje rešenje koje se u tom pitanju maglo naći. I, sa te strane, ja ovom zakonskom predlogu ne bih imao nikakva prigovora. Ali, ja hoću da prigovorim onim argumentima, kojima se opravdalo donošenje ove ustanove. Da se je, gospodo, reklo: da je to potrebno iz razloga čisto stvarnih, iz razloga prakse i iskustva drugih zakonodavstava i drugih država, onda ja o tome ne bih rekao nijedne jedine reči. Članovi Privrednog veća postavljaju se, kako je u Narodnoj skupštini primljeno, Ukazom Njegovog Veličanstva Kralja, i nema sumnje da je time podignut autoritet Privrednog veća i dat mu ugled koji je potrebno da ga ima u vršenju njegove dužnosti. Ali kazalo se tako: da je ova ustanova, da je ovaj način postavljanja potreban zato; što treba u Privrednom veću suzbiti separatističke tendencije, što treba zaštititi narodno jedinstvo. Ja držim da je ovo jedan suviše krupan argumenat, koji nije trebao da se čuje u pitanju sastava Privrednog veća. Jer ja tvrdim ovde gospodo, da ni onda, da su privredne korporacije, da su udruženja naša, da su privredne ustanove naše dobile pravo da biraju članove Privrednog veća, ne bi od toga došlo u pitanje narodno jedinstvo.

Ja, gospodo, ne poznajem privredne ustanove u čitavoj državi, ali znam privredne korporacije i ustanove u Zagrebu. Ja znam i poznajem i Savez industrijalaca, i Savez novčanih zavoda, i Savez trgovaca, i Savez obrtnika, i ja znam, gospodo, i mogu da tvrdim da mi iz jednog ovog udruženja ne bi pretila opasnost separatističkih tendencija, niti bi bilo kakve opasnosti za narodno jedinstvo iz kojeg od tih udruženja. Te su korporacije u ovih 13 do 14 godina što smo ujedinjeni držale bezbrojne konferencije i sastanke, i nikada se nije moglo osetiti, da bi iz tih organizacija pretila kakva opasnost narodnom jedinstvu.

Ali ima i više od toga, gospodo. Privredne korporacije iz cele Jugoslavije držale su već ceo niz kongresa sad u jednom, sad u drugom našem velikom gradu, i na tim kongresima privrednika moglo se videti, da ti ljudi i onda kad su većali u doba najveće uzburkanosti partiske i političke, da su ti ljudi umeli da sačuvaju visinu svoga dostojanstva i shvaćanja i o celini države i o interesima celokupne privrede. I gospodo, da je u ono doba politika naša umela da učini od privrednika, ja sam uveren, da bi u ovoj zemlji bilo mnogo manje zla i nesreće i potresa, nego što je bilo.

Sad mi dopustite, gospodo, da pređem na jedno drugo pitanje, koje je dotaknuto u debati u Narodnoj skupštini. To je pitanje, da li senatori i narodni poslanici treba da budu članovi Privrednog veća. Ja ću, ma da to ne dira u sam zakonski predlog, kazati svoje mišljenje, da držim, da ne treba da budu senatori i narodni poslanici članovi Privrednog veća. Ne znači to, gospodo, da će sposobnost i spremna ljudi, koji su privrednici u Narodnom predstavništvu, biti izgubljena za rešavanje naših privrednih problema. Naprotiv, gospodo! Oni koji su u Priv. veću, imaju samo savetodavan glas, a oni koji su ovde u Narodnom predstavništvu, imaju i pravo odlučivanja i pra-

vo uticanja na zakonodavan rad u našoj državi. I prema tome njihov uticaj u rešavanju privrednih problema ne može pojačati jedna funkcija, koja je niža od one, koju oni vrše u Narodnom predstavništvu.

Gospodo, g. Ministar trgovine juče je kazao ovde jedno potpuno ispravno načelo, da treba provesti depolitizaciju Privrednog veća. Ja to načelo primam, gospodo, do kraja; samo mislim, da ono treba i da se provede do kraja, da u Privrednom veću bude provedena depolitizacija tako, da ne bude ni najmanja frakcija u njemu, koja bi imala politički karakter i politički uticaj. A, gospodo, Narodno predstavništvo je jedan eminentno politički faktor i članovi veća, koji bi došli iz Narodnog predstavništva, oduzeli bi Privrednom veću ono načelo, koje je g. Ministar trgovine izneo: Načelo depolitizacije.

Ja mislim, gospodo, da bi ovom dvostrukom funkcijom članovi Narodnog predstavništva koji bi bili i članovi Privrednog veća vršili dvostruki uticaj, koji ne bi bio koristan ni za Privredno veće ni za Narodno predstavništvo. S autoritetom članova Narodnog predstavništva oni bi ušli u Privredno veće, i razumljivo je, da bi Privredno veće primalo njihov glas drukčije, nego glas čisto stručnih privrednika, a onda bi se oni, pojačani mišljenjem Privrednog veća vraćali u Narodno predstavništvo angažovali svoj glas i svoju odgovornost već u Privrednom veću, i vraćajući se tako u parlament prejiudicirali odlukama Narodnog predstavništva. Jer, gospodo, nema sumnje, ako bi članovi Narodnog predstavništva ušli u Privredno veće, da bi ušli jedino najbolji, najstručniji i najspremniji privrednici, i njihov uticaj bio bi na taj način dvostruko veći i u Narodnom predstavništvu i u Privrednom veću.

Ima jedna zakonska ustanova, gospodo, koja pokazuje kako bi bio delikatan taj dvostruki odnos članova Narodnog predstavništva koji bi bili i članovi Privrednog veća. U § 2, stavci 4 stoji sledeće: „Narodna skupština ili Senat mogu zaključiti, da se po njihovim inicijativnim predlozima, pre nego što budu raspravljani u Narodnoj skupštini ili Senatu, zatraži stručno mišljenje Privrednog veća“.

Šta ovo znači? Znači da će Narodna skupština ili Senat bez sumnje na predlog svojih odličnih privrednika doneti neke inicijativne predloge. Ti će predlozi ići, bez diskusije, u Privredno veće, i tamo će opet oni isti senatori i narodni poslanici uticati na donošenje odluke Privrednog veća, i vraćati se tako opet u Narodno predstavništvo. Ja mislim da bi Narodno predstavništvo dolazilo u takvom slučaju u težak položaj te ne bi moglo da mimoide odluke svojih članova privrednika koji su se već angožavali u Privrednom veću za jedno izvesno mišljenje.

Ja ne tražim u tom pogledu nikakvu korekturu u zakonskom predlogu, ali mislim da bi kod postavljanja članova Privrednog veća trebalo paziti na to, da ovaj uticaj bude što manji, i da bude što manje senatora i narodnih poslanika imenovano u Privredno veće, a, ako je ikako moguće, da ne bude imenovan nijedan.

Drugo je pitanje u pogledu članstva u Privrednom veću postavljeno, a to je da li činovnici treba da budu članovi Privrednog veća. I u Narodnoj skupštini pa i je odluka većinom glasova da činovnici mogu i treba da budu članovi Privrednog veća. Ja, gospodo, mislim da činovnici, delegati privrednih ministarstava, treba da budu stalni stručni referenti Privrednog veća, ne referenti u smislu § 9, koje može Privredno veće

pozivati kao specijalne stručnjake, eksperte, od slučaja do slučaja, nego oni treba da budu stalni eksperti Privrednog veća, ali ne treba da budu članovi Privrednog veća. U čl. 1. Zakonskog predloga rečeno je da je Privredno veće samostalno stručno savetodavno telo. Ova njegova samostalnost treba da bude sačuvana potpuno. Ja ne kažem da bi pojedini činovnici i stručnjaci bili manje samostalni, ali bi u javnosti bilo manje uverenja da je ovo Privredno veće samostalno, kad bi u njemu imali reč činovnici. Delegati privrednih ministarstava, koji bi tu bili stalni eksperti, vršili bi nesumnjivo uticaj s razloga, što su oni najbolje upućeni u sve smernice državne privredne politike i što poznaju najbolje materijal, a sve drugo išlo bi na štetu Privrednog veća. Zato bih molio, da se kod postavljanja članova Privrednog veća pazi na njegovu samostalnost i da se činovnicima zadrži onaj položaj koji treba da imaju kao stručnjaci, ali da se ne uvođe kao članovi u Privredno veće.

Sasvim je drugo pitanje profesora Univerziteta. Rečeno je bilo: Ako činovnici ne mogu da uđu kao članovi Privrednog veća, onda ne mogu ni profesori Univerziteta. Gospodo, to ne stoji. Po ustavu je nauka slobodna, a profesori Univerziteta imaju u prvom redu da služe nauci, i u tom pogledu oni uživaju i među činovnicima izuzetan položaj, i njihov glas je potreban u Privrednom veću, a samostalnost Privrednog veća neće doći ni u koliko u pitanje, ako u njega uđu universitetski profesori.

Gospodo, u sastavu našeg Privrednog veća određen je razmer kako će koja grana privrede biti zastupana i uneseno je da poljoprivreda, šumarstvo i zadržarstvo imaju 24 člana.

Ja to gospodo razumem i usvajam potpuno i ja verujem tvrdo da će iskustvo i znanje mnogih naših seljaka biti vanredno dragoceno i korisno za rad u Privrednom veću. Ali ja bih, gospodo, hteo da konstatiram da mi imamo u našoj državi i poljoprivredne i veterinarske fakultete, i imamo jedan vanredno ugledan Savez agronoma Kraljevine Jugoslavije. Ja mislim da bi u zastupanju interesa poljoprivrede između ova 24 člana trebali da budu i poljoprivredni i veterinarski fakulteti i Savez agronoma Kraljevine Jugoslavije. Jer kako god je potrebno i korisno iskustvo seljaka za rad Privrednog veća toliko će interesima seljaštva biti potrebno da tu bude uticaja i saveta gospodarskih stručnjaka i školovanih agronoma u pitanjima podizanja naše poljoprivrede.

Među drugim članovima privrednog veća uzima se, gospodo, da će biti predstavnici različitih korporacija iz redova stručnih i staleških organizacija. Ja bih tu hteo samo malo uzgred da se vratim na ono gledište koje se protiv izbora članova Privrednog veća istaklo, da kad bi oni došli izborom iz korporacija i organizacija, da bi u tome ležala neka opasnost za homogeni rad Privrednog veća i opasnost nekih separastičkih tendencija. Vidite, gospodo, § 8 usvaja te organizacije i korporacije i iz njihovih redova biće postavljani članovi Privrednog veća. Kad je tako onda je sigurno da će u Privredno veće ući predstavnici korporacija, sa kojima su oni vezani čitavim svojim životom svim svojim težnjama i interesima. I ako bi postojala neka opasnost sa te strane, ona bi postojala i pri postavljanju članova iz redova ovih korporacija i organizacija. Ja, kao što sam rekao, u to ne verujem. Ali hoću da iznesem, gospodo, da pored ovih korpo-

racija i organizacija ima jedna organizacija koja se ne može strogo uzeti kao privredna korporacija, ali za koju sam uveren da treba da bude zastupljena u ovom Privrednom veću, jer ima ogromnog interesa da ona bude u jednom telu u kome se raspravljaju privredna i socijalna pitanja u našoj državi. To je Savez gradova Kraljevine Jugoslavije.

Gospodo, mi imamo gradova koji idu u red, najvećih industrijalaca naše države. Beograd, Zagreb i drugi veliki gradovi imaju velike električne centrale, i velika saobraćajna sretstva i druga preduzeća u svojim rukama. To su bez sumnje najveće industrije u našoj državi. U tim gradovima su koncentrisani najveći socijalni interesi naše države, jer se u gradovima javljaju najveći socijalni pokreti, u gradovima se, gospodo, javljaju ako hoćete i sve subverzivne težnje koje se unose u elemente socijalno slabije zaštićene. Ja mislim da bi saradnja Saveza gradova osobito kod rešavanja o pitanjima socijalnim bila naročito korisna i naročito važna za rad Privrednog veća.

Gospodo, gradovi iz svoga budžeta vrše jednu veliku socijalnu funkciju u interesu cele države. Kad se ne bi vodilo računa o tim socijalnim interesima, onda Privredno veće ne bi moglo u socijalnim pitanjima doneti nikakvo mišljenje koje bi imalo stvarne vrednosti. Gospodo, ja ne znam kako je u Beogradu, ali mislim da nije drugojačije nego u Zagrebu. Treba doći samo jedan dan pred vrata socijalnog ošeka Gradskog Magistrata u Zagrebu, gde se nalaze svakog dana stotine i stotine ljudi, žena i dece, koji traže pomoć, pa bi se onda osetilo i znalo što znače gradovi u rešavanju socijalnih pitanja. I ja mislim i duboko sam uveren da se rešavanje socijalnih pitanja bez saradnje i saveta gradova ne može nikako privilno provesti. Zato treba gradovima, na kojima leži jedan veliki teret socijalnih briga, dati mogućnosti da pokažu, kako i kojim putem treba da se rešavaju socijalna pitanja.

Gospodo senatori, ja bih time završio ono što sam želeo da kažem. Hteo bi samo još da uputim jedan apel na odgovorne faktore. § 19 zakonskog predloga kaže da će najdalje za tri meseca od stupanja na snagu ovog zakona Predsednik vlade sazvati članve Privrednog većana u prvo zasedanje. Ja ovu zakonsku ustanovu primam, ali bih želeo, i moim da se nastoji, da se Privredno veće što je moguće pre, ne čekajući ovaj rok od tri meseca, sastane pa da mu se omogući da pristupi radu, jer u svakom odlaganju leži opasnost. A Privredno veće pristupajući radu čim pre, pomoći će Narodnom predstavništvu i Kraljevskoj vladi da minoga privredna i socijalna pitanja, koja nam zadaju toliko briga, reše što pre i što pravilnije. Time sam svršio. (Pljesak).

Potpredsednik **Jovan Altiparmaković:** Reč ima g. senator Dr. Šuperina.

Dr. Benjamin Šuperina: Gospodo senatori, nisam prijatelj superlativa. U našem javnom životu toliko se govori kako je naš narod i kako je naša država velika i bogata. Mi želimo da ona bude i velika i bogata, ali u stvari to baš nije tako. Dobro je živeti u autosugestiji, dobro se je i lečiti autosugestijom, jer to ne košta mnogo. Znamo da je profesor Hue stvorio jednu čitavu metodu u tom pogledu, ali se samo jedan deo bolesti dade lečiti njegovom metodom; organske se bolesti na taj način ne dade lečiti. Mi mislimo i verujemo da

je ova kriza, ova gospodarska bolest koja nas tuče, tek od kratkog vremena. Mi smo juče čuli lepe govore o tome, ali ja držim da ima krajeva u našoj državi u kojima vlada permanentna kriza. To su tako zvani pasivni krajevi i ko je bar jedanput prošao niz velebitsko Podgorje, kroz dalmatinsko Zagorje, Hercegovinu, Crnu Goru i jedan deo Bosne, taj će se čuvati da govori o bogatstvu naše zemlje. Mi možemo sve ove krize sa onim sretstvima koja smo do sada upotreabili, a to biva svake godine, to se periodički ponavlja, — lečiti preventivnim sretstvima. Ali to ne može trajati neprekidno 5, 6, 10, 20 godina. Tome se mora naći leka kurativnim sretstvima, kako bi se ta gospodarska bolest konačno izlečila.

Ili se u tim krajevima, gde poljoprivreda ne nosi toliko, da se može živeti mesec dana, moraju ustrojiti industrije, od kojih će narod moći živeti, ili treba taj narod raseliti u tom pogledu, gospodo, mi od ujedinjenja i oslobođenja nismo mnogo učinili. Unutrašnje naše preseljavanje je tako neznatno da se može reći da ga naprosto nema i kad se provela agrarna reforma, učinjena je ogromna pogreška, što su tu agrarnu reformu provodili učenici i sledberici Karla Marksa. Oni bi bili mogli dobro poslužiti u industrijskim zemljama. Ali u našoj zemljoradničkoj zemlji, čisto agrarturnoj, oni su, ja bih rekao, učinili puno više štete nego koristi. (pljesak i glasovi: tako je!)

Gospod, mi imademo mogućnosti i naša je dužnost da popravimo ono što je pokvareno, a to se dade popraviti u prvom redu preseljavanjem, razume se najpre treba naći, kuda da se preseli. (glas: I kako).

Gospodo, mi imademo nekoliko velikih reka. U prvom redu Dunav i njegov internacionalni karakter neće nimalo smetati, da se poplavljena područja isuše. Mi imamo i Moravu, Vardar, Drinu, imamo Savu i Dravu, ali tu leži na stotine hiljada jutara zemlje pod vodom, a da nema od nje nikakva koristi. Ja sam čuo svojedbeno dok sam bio član Vlade, da postoje projekti o regulaciji tih reka. Ali od tih projekata još ni jedan nije izvršen. A ja držim da će biti jedna od prvih dužnosti Privrednoga veća ta, da Vladi podnese izveštaj o tom da dade svoje mišljenje i da stavi svoje predloge, kako da se regulišu te naše reke, da se zemljišta koja su po svojoj sastojini doista plodonosna upotrebe za zemljoradnju i kako da se močvarni krajevi isuše.

Gospodo, treba još da znamo, ja sam rekao, da nisam prijatelj superlativa, da ne stoji, da naša agrikultura stoji na tako visokm stepenu. Mi produciramo i ne dosta dakle kvantitativno manje nego bi mogli, a kvalitativno mnogo manje nego naprednije države oko nas, kao što su na primer: Austrija, Čehoslovačka, Nemačka, Francuska, Italija. Mi sada nećemo nikoga da krivimo, zašto je to tako.

Ja mislim da je bilo učinjeno dosta propusta i da je vreme da se ozbiljno posvetimo tome, i Narodno predstavništvo i Vlada, da iz ove naše bogate zemlje stvorimo bogat narod.

Gospodo, mi imademo naše lepo Jadransko More i ja mislim da smo već prilično trgovinski orijentirani prema tome moru. Jer onaj pokus sa slobodnom Jugoslovenskom zonom u Solunu mislim da nije uspeo i neće uspeti. Ja nešto znam iz svoga vlastitoga iskustva, jer sam bio u toj zoni kad sam hteo da kao Ministar pošta povežem tu zonu direktno sa Beogradom, ali radi suverenih prava Grčke to nije išlo i mislim

da to neće ni u budućnosti ići. I kad smo jednom orijentirani prema Jadranu onda moramo da podižemo naše pomorsko brodarstvo. Tamo funkcionira prilično kabotaža. To već nekako ide. Ali brodovi za dugu plovidbu zaostaju daleko iza brodova naših suseda, pa i samih, gospodo moja, Talijana. Treba priznati istinu da mi podržavamo ovo što imademo na Jadranskom Moru najviše patriotizmom onih naših starih kapetana i brodovlasnika i kapitalista tamo, makar ne velikih, koji neće da puste to. Oni gube, ali neće da propadnu. Ja mislim da bi naša država morala na daleko više pažnje posvetiti pomorstvu i brodarstvu nego li je to dosada vršeno.

A imade još nešto što nam to more daje. Ono nam daje, da govorim sasvim jednostavno, ono nam daje ribu, a ribarstvo stoji na niskom stepenu, pa znademo koliko je naš prekomorski susedi u istoriji i u poslednje vreme, u poslednjih desetak godina učinio da nam to ribarstvo oslabi i da ga iskoristi u svoje svrhe. Ja znadem jer sam mnogo putovao u one krajeve, da naše more daje toliko ribe da ga postojeće fabrike konzervi ne mogu iskoristiti, pa se čitave lađe ulovljene gotove ribe moraju bacati u more. Gospodo, ja mislim da bi se moglo naći načina da se taj suvišak ribe upotrebi za ishranu našeg pučanstva i ja sam pitao tamošnje ljude: „Kako to da niste postigli?“ pa su mi kazali: Pokušali smo kod Ministra vojske i mornarice, da se bar sedmično nekoliko obroka konzervirane ribe dade vojnicima, ali nismo uspeji.

Gospodo ja ne činim nikakav predlog i neću u to dirati. Ona gospoda koja su to rešila znaju dobro zašto su tako rešila. Ali, možda bi se ipak našao neki način, a to će biti zadatak našeg Privrednog veća. Ono će sva ta pitanja ispitati i naći mogućnosti da se pasivni krajevi učine aktivnim. — Mi imamo dosta šuma i naša je šumska industrija, gospodo, u glavnom služila da u pogledu državnih finansija dobavi strane devize i da se trgovački bilans popravi, ali i tu mora biti stanovitih granica. Ne mogu se drva eksportirati neprekidno, a da naša brda i zemljišta postanu gola. Naš čovek, seljak ne može da se greje, ne može da dobije drva za ogrev, a ja znam, gospodo, da ima drvarskih trgovaca koji sjede na teškim milionima. Oni su zaradili od drvne industrije. Mi bismo morali naći načina da šume pošuže seljaku koji li je stotinama godina čuvao. Mi smo čuli, gospodo, od senatora g. Andrića, kako je to u Bosni, u Crnoj Gori, u biv. Sandžaku i u Južnoj Srbiji. Tamo su seljaci prinudeni da čine što ne bi smeli činiti, jer država do danas nije dospela da u ovim krajevima učini ono što je učinjeno u severnim krajevima naročito u Savskoj banovini još pre 60 godina: Država nije tamo ustrojila imovne općine onakve kakve postoje u Savskoj banovini, koje seljaku omogućuju da dobije dovoljno drva za upotrebu, a ne da čini krivice kažnjive po šumskom i po krivičnom zaknu.

Gospodo, ja sam samo ovako ljetimično dodirnuo nekoliko pitanja sa kojima će imati da se bavi Privredno veće, a sad bi lteo da kažem nešto o organizaciji toga Privrednog veća. Ja ovaj zakonski predlog u celosti primam, a osobito prihvaćam taj predlog zato što je u njemu utvrđeno da je to veće samostalan savetodavan organ, da je ono neovisno i od vlade i od interesenata. Osobito mi se sviđa ona ustanova u kojoj se kaže da članove toga veća postavlja Kralj Ukazom, i moram da kažem i ono što su i druga go-

spoda rekla. Hoću da podvučem to, da bi bila teška pogreška, kad bi se izvesnim korporacijama dalo pravo izbora ili delegacija.

Gospodo, pitanje slobode je vrlo raštegljivo. Nije to tako jednostavno. Onaj koji će raditi u Privrednom veću ne mora biti slobodan samo naprama Vladi; on mora biti slobodan i od onih interesnih krugova iz kojih je on postavljen. Kad bi članovi Privrednog veća ovisili i o izbornicima i o tim korporacijama, sasvim je prirodno, ili recimo moguće, da bi ti članovi branili i zastupali interese onih krugova, a ne bi branili i zastupali interese celine.

Gospodo, članovi Privrednog veća ne potpadaju niti disciplinskoj, niti krivičnoj istrazi. Može se reći da uživaju stanoviti imunitet. I kad oni to imaju, onda možemo i mi, kad budemo tražili njihovo mišljenje, onda može i Kraljevska Vlada biti sasvim sigurna, da će biti od toga Privrednog veća sasvim slobodna mišljenja, a neće biti u strahu da to Privredno veće brani stanovite posebne interese nekih krugova, što bi bilo zlo, jer bi se onda i u to Privredno veće uvuklo ono zlo, koje ja neću niti da spominjem, ali koje se je toliko puta na mnogim mestima spominjalo.

Gospodo senatori, kompetencija toga Veća je, rekao bih, u privrednim i socijalnim pitanjima neograničena. I kada oni mogu davati svoja mišljenja iz vlastite pobude, i na poziv Kraljevske vlade, i na poziv Narodnog predstavništva, onda možemo sa punim osvedočenjem biti sigurni da će ta mišljenja biti posvema objektivna. Ali, još nešto mislim da bi trebalo, ne da se u zakon uvrsti, ali to će se možda moći uvrstiti u poslovni red, naime: da se tim elaboratima Privrednog veća dade izvesan publicitet. Nije dosta da mišljenje Privrednog veća bude dostavljeno Narodnoj skupštini i Senatu, zajedno sa zakonskim predlogom koji će podneti Vlada, ili koji će podneti senatori ili narodni poslanici, nego bi trebalo da ta mišljenja budu pristupačna širokoj publici, da se i čitava naša javnost, da se i svi privredni krugovi mogu okoristiti tim mišljenjem.

Ja onako samo činim jednu malu sugestiju, da bi se možda na to mislilo kod sastava poslovnog reda za Privredno veće, — a na koncu hoću da još nešto kažem.

Gospodo, čula se ovde reč „depolitizacija“, a doista, gospodo moja, na čemu smo mi najviše trpeli ovih 13—14 godina? Na tome što je partizanstvo, što su nezdrave ambicije, što je preferano rivalstvo zaokupilo naš čitav javni život. I znade se, da su ove zle, negativne strane politike toliko uplivala na našu čitavu državnu administraciju, da od toga greha patimo još i danas.

Ne treba, gospodo, verovati, misliti, da je sve ono zlo odstranjeno. Ono u mnogome postoji još i danas, i ja držim, da će baš to Privredno veće skrenuti pažnju naroda od tih čistih političkih pitanja na pitanja, koja idu za tim, da naš narod dobro živi i da se kulturno podigne. I kad budemo dotle došli, onda će sva ona druga pitanja izgubiti na svojoj važnosti i mi ćemo u istinu moći da uđemo u Evropu, da budemo dostojni članovi čovečanstva i da naš narod bude onako veliki, kao što mi sada želimo da bude.

Gospodo, ja ću za ovaj predlog radosno glasati. (Aplauz, uzvici: Živeo!)

Potpredsjednik **Jovan Altiparmaković**: Rečima g. Ministar saobraćaja.

Ministar saobraćaja **Lazar Radivojević**: Povodom govora uvaženog g. Dr. Superine kao Ministar saobraćaja, u čiju nadležnost spada ribarstvo, i uopšte pomorstvo ja smatram za dužnost da učinim sledeće napomene:

Na moru su, gospodo, angažovani naši i državni i politički i nacionalni interesi, i Vlada, a specijalno resor Ministarstva saobraćaja, mora, gospodo, da obrati punu pažnju na sva ona pitanja, koja su vezana za more. Specijalno, gospodo, naša trgovačka mornarica, naša mlađa mornarica je jedan važan instrument naše spoljne trgovine; ona je u jednom lepom razvoju, i ona je uvek, gospodo predmet brige i staranje Kraljevske Vlade.

Kao najbolji primer, koliko je Kraljevska Vlada obraćala pažnju na tu trgovačku mornaricu, svedoče, gospodo, i zaključeni dugoročni ugovori o subvencijama te mornarice za održavanje određenih linija i visina suma, koje se daju za trgovačku mornaricu, iznosila je u prošlom budžetu 68 miliona dinara. U 1928 godini bruto registrovanih tona bilo je oko 270—280 hiljada, a danas, gospodo, naša trgovačka mornarica ima preko 400 hiljada tona. Pored toga izvršene su izvesne investacije, i mi smo uspeli da dobijemo nekoliko vrlo modernih brodova. Ti će napori naše mornarice svakako i ubuduće biti predmetom osobitog šaranja Kraljevske Vlade.

Što se, gospodo, tiče ribarstva, to je jedna osobena privredna grana, i na to ribarstvo, koje također spada u nadležnost Ministarstva saobraćaja, obraćena je puna pažnja, jer su svake godine unošene izvesne određene sume u budžet Ministarstva saobraćaja, i tim sumama mi smo pomagali potrebne moderne sprave i da ribarstvo podignemo na jednu određenu visinu.

Pored svega toga, mi smo angažovali jednog stručnjaka iz Holandije, koji je prošle godine bio u Primorju i koji je održavao izvesne kurseve kako treba da se riba preparira i šalje na pijacu. U isto vreme, u ovoj godini, ja sam predložio — i to je akceptirano — da se omogućće manji transporti sveže morske ribe da se direktno sa Primorja, putem naročito određenih sanduka, riba transportuje na pojedine potrošačke pijace.

Kao što vidite, gospodo senatori, od strane Ministarstva saobraćaja i Kraljevske vlade poklanja se puna pažnja svim pitanjima i problemima našeg pomorstva i ribarstva, i ja mislim da se u tom pravcu mora i u budućće tako da radi. (Burno odobravanje).

Potpredsjednik **Jovan Altiparmaković**: Rečima senator g. dr. Emilo Gavrila.

Dr. Emilo Gavrila: Gospodo predsednici i gospodo senatori, gospodin Ministar i gospodin izvestilac toliko su izneli o istorijatu Privrednog veća u našoj zemlji i u drugim zemljama, da mi nemamo potrebe on o tome da govorimo. Ja mislim, da će nam biti dosta, da mi damo samo neke misli i sugestije u pogledu izvršenja toga zakona. Pozdravljam srdačno izjavu gospodina Ministra već u Narodnoj skupštini, koji je izašao u susret mnogim zahtevima, koje bih ja ili ko drugi ovde izneo za promenu, ali pošto je sve u pogledu samostalnosti i inicijative već uneseno ovde, to ja

mogu samo da blagodariam da mi sa ovim više nemamo posla. Ja, istina, nisam stao na stanovište gospodina senatora Superine da bi delegati korporacija bili štetni, ali se slažem sa mišljenjem gospodina senatora Banjanina da bi bilo dobro da uđu i delegati raznih korporacija u Privredno veće i da ne bi bilo opasnosti, ali kad je već to rešeno, mi nećemo da menjamo tu stvar, već je prihvatimo onako kako je ona došla; ali molim sa svoje strane — pridružujući se u tom pogledu senatoru gospodinu Banjaninu — da bude što manje poslanika i senatora, i da činovnici nikako ne budu članovi Veća, ali da budu tamo stalni eksperti, stručnjaci. Isto tako se slažem i sa time, da se savez gradova ima u obzir uzeti kad se imenuju članovi ovoga Veća. Osim toga ja bih molio one faktore koji odlučuju, upravo koji preporučuju Kruni naimenovanja, da strogo drže pred očima, ono, što nam je i ovde obećano: depolitizaciju i da bude tu pred očima samo privreda i stručnost a nikako politička pripadnost. To je moja prva primedba i molba.

Gospodin referent u svome sjajnom ekspozeu spomenuo je bio neki virtšaftski plan, da se u zemlji uvede neki program kojim se na duži niz godina određuje kako bi mogla cela privreda sa svima njenim granama da se dovede u sklad i kako bi se unapredila. Meni je poznato da je prvi počeo Japan, sa tim, da je Japan takav neki plan za privredu za mnogo godina izradio i da je ta ideja išla dalje i došla je u Sovjetskoj Rusiji do pjatiljetke. O tome se dosta govori. Mi nismo u stanju da presudimo dali je ta pjatiljetka dobra ili ne, ali ideja je zdrava. Kao i svako privatno gospodarstvo tako i država treba svoj privredni program da izradi na duži niz godina, bilo to pet ili deset godina. Zato ja mislim gospodo da bi jedna od prvih zadaća Privrednog veća trebala da bude izrada toga privrednog plana za privredu po planu: virtšaftspaln za plan virtšaft. Još bih mislio da je važno i jedna od prvih zadaća imala bi da bude da se izradi jedna takva valjda desetljetka za deset godina, da se izradi plan koji bi trebao da računa sa svima mogućnostima u konjunkturi.

Treće, gospodo, što bih ja imao da primetim to je ovo. Kad se gradi jedna monumentalna zgrada ili jedan spomenik raspisuje se konkurs sa nagradama. Možda će se smatrati za deplasirano kada ja kažem, ne bi bilo zgoreg, a to nije samo moja ideja, da se i za podizanje naše privredne zgrade pride tim putem da se nagrađuju dobri predlozi. I to nije ništa što nije nikad bilo, što nije nigde bilo. Bilo je i toga. Ja ću samo dva primera da navedem koji su nama blizu. U jednom momentu su se dve polovine Austrijske monarhije posvadale i dugo nisu znale da nađu izlaza. Onda se našao jedan publicist, koji je našao taj izlaz da se otkloni sukob, i taj je sjajno nagrađen za svoju ideju.

Drugi slučaj opet između Austrije i Ugarske u pitanju carina bio je nastao dugogodišnji sukob. I ko ga je rešio? Rešio ga je gospodo, novinar, naš kolega od Nove Slobodne Prese, Benedikt. On je našao formulu i on je također nagrađen.

Za to ja mislim gospodo, da bi Privredno veće i u tom pogledu moglo postupiti isto tako, jer mi znamo da se saopštavaju nadležnim faktorima sa svih strana svi mogući projekti, kako da se izađe iz ove krize, pa čak i iz onoga nesrećnog pšeničnog režima. I gospodo, kada leže tako mnogi predlozi tamo, ja mi-

slim da bi Privredno veće moglo da dobije sretstava da nagraduje onake predloge koji rešavaju najteže probleme.

Četvrto što sam još hteo da kažem ukratko, jer ja ne volim duge govore, ni da ih slušam ni da govorim. (Odobrovanje i smeh). Gospodo, danas, bi trebalo da se najviše razvije izmena misli u stvari ove teške naše krize, a naročito o tome kako da se ona reši. Međutim, tu su našim novinarima prilično vezane ruke tako da oni, kako vidite, sa nekom bojazni ulaze u neka pitanja. Boje se cenzora, koji često ne zna šta će, pa u najgorem slučaju veli bolje brisati nego da bude odgovoran. Zato vidite kako mnogi ljudi o tim teškim privrednim problemima pišu sa nekom bojazni. Zato bih ja molio nadležnu gospodu, Kraljevsku vladu, da popusti malo u pogledu cenzure, koja šteže slobodu štampe, da se malo ukloni ta cenzura, pa ako ne može zašta drugo, a ono bar za govore i rad u Narodnom Predstavništvu, naročito u privrednim pitanjima.

Još samo jednu stvar, poslednje, ali ne najgore, kako je kazao Šekspir u „Kralju Liru“: „Lest not list“ — poslednje ili ne poslednje po vrednosti. U § 5 zakonskog predloga kaže se, da se za članove Privrednog veća mogu postaviti lica, koja su naši državljani, koja su do sada svojim radom pružila dokaze da su upućena u privredna i socijalna pitanja, koja su navršila 30 godina i koja uživaju časna prava. Ovde je rečeno lica i ništa drugo. Ja bih molio da se to ne tumači tako da je veća polovina našeg stanovništva isključeno iz rada u Privrednom veću, a to su gospođo, žene. Vi znate kakav su faktor žene u privrednom i socijalnom životu i koliko one danas rade, kad i nemaju toga prava. Stoga ja mislim da umolimo nadležne da se i ženama omogući da uđu u Privredno veće, jer ima i za njih mesta. U članu 15 gde se kaže da u Privredno veće ulazi 15 predstavnika javnih radnika iz oblasti privrede i socijalnog rada, jasno se vidi, da i žene mogu

da uđu u Privredno veće. A docnije kad dođe red na zakon o opštinama, da im damo pravo učešća i u opštinskim upravama. A kad prebrodimo ove prve i najpotrebnije stvari o privrednim pitanjima, doći će red i na reviziju izbornog zakona, a i Ustav na koji smo se zakleli, daje nam prava da ga menjamo.

I to će doći posle. Ja mislim da ih i onda ne zaboravimo.

Da rekapituliram ovih pet tačaka: ja bih želeo da u ovo veće ulazi što manje ljudi iz političkih obzira, da se u Privrednom veću u prvom redu izradi privredni plan za plansku privredu, da Privredno veće ima mogućnosti da nagraduje dobre predloge, da se oslobodi štampa i da se i žene uzmu za članove veća.

Moleći Vas, gospođo, da se ovo na nadležnim mestima uzme na znanje, ja prihvaćam u celosti i u pojedinostima ovaj predlog (Pljeskanje i uzvići: Živeo!).

Potpredsednik **Jovan Altiparmaković**: Ima još tri prijavljena govornika. Odbor za ispitivanje predloga za izmene i dopune zakona o poslovnom redu u Senatu moli da mu se produži rok. (Jedan glas: do sutra večer!). Do sutra večer. Prima li ovo Senat? (Prima). Pošto Senat prima, objavljujem da je ovaj predlog primljen.

Gospodo Senatori, pošto je dockan, ja bih, sa Vašim pristankom, zaključio ovu sednicu, a iduću sednicu predlažem za sutra, u 10 sati pre podne, sa sledećim dnevnim redom:

1. Nastavak pretresa izveštaja odbora o predlogu zakona o Privrednom veću;
2. Pretres izveštaja odbora o predlogu zakona o pomorsko-trgovačkim akademijama i
3. Pretres izveštaja odbora o predlogu zakona o srednjim trgovačkim školama.

Prima li Senat? (Prima). Pošto Senat prima, objavljujem da je ovaj dnevni red primljen i zaključujem ovu sednicu.

Sednica je zaključena u 12 i 30 časova